

Budapestre vonatkozó ujságcikkek

Osztálvozás

Szerző:

Vajda Pál

Cím:

Jedlik Ányos

Hely:

92
Jedlik Ányos

Idő:

"1955"

Egy nagy magyar tudós példamutató élete

Forrás:

Magy. Hírlap

Személy:

Helyszám:

(Hely)

(Idő)

(Köt. v. füz.)

(Oldal)

1955. Júl. 13.

Hatvan esztendővel ezelőtt, 1895. december 13-án örökre lehunyta szemét a XIX. század egyik legnagyobb kísérletező fizikusa, feltalálója, Jedlik Ányos.

Két nagy találmány fűződik nevéhez, amelyekkel messze megelőzte kortársait: 1828-ban megszerkesztette az első elektromotort, s 1861-ben elkészítette nagyszerű találmányát, a dinamót.

Bár azok a találmányok, amelyek az elektromosságot hódító útjára segítették, a világ szemében nem az ő nevéhez fűződnek, mi ma, a diadalmas elektromosság századában büszkén és tisztelettel emlékezünk meg Jedlik Ányosról, az elektromosság nagy magyar úttörőjéről.

*

Jedlik Ányos szegény parasztszülői gyermekeként született 1800 januárjában. Szülei csak gondnal-bajjal tudták

taníttatni. Mivel ebben az időben hazánkban csak a tanítói vagy papi pálya útján lehetett a jobbágyorsból szabadulni, a kis Jedliket is papnak szánták szülei.

Tudásvágya és akaratereje minden nehézségen keresztülsegítette. Így 1821-ben matematikából és fizikából, 1822-ben pedig filozófiából és törvénelemből szigorlatozik a

pesti tudományegyetemen, ahol a bölcsészet doktorává avatták. Még ebben az esztendőben a Benedek-rend győri gimnáziumához került tanárnak. Kilenc évet töltött ebben a tanintézetben; itt, a fizikai szertárban kezdte meg az elektromossággal való kísérleteit.

Legjobban az elektromos áram mágneses hatása érdekelt: 1828-ban hosszas kísérletezés után elkészítette a világ első elektromotorját.

Ezekben az években egy másik, gyakorlati irányú találmánya is világot látott. Elkészített egy jól működő szódavizgyártó gépet.

1831. és 1840. között Jedlik Ányos a pozsonyi akadémia fizikai tanszékén működött, majd 1840-ben elfoglalta a pesti Pázmány-egyetem fizikai-mechanikai tanszékét. Amikor az 1843-44. évi országgyűlés kötelezővé tette a magyar nyelv bevezetését a tanintézetekben, Jedlik volt az első, aki magyarul folytatta az addig latinul tartott előadásait. De tovább is ment ennél: a korszerű követelményeknek megfelelő, magyar nyelvű fizika könyvet írt.

1848. március 15-én Jedlik Ányos professzor, mint a pesti egyetem akkori bölcsészkaridekánja, a következőket írta a kari naplóba: »Mindenki érzi,

hogyan ilyen mozgalmak között, valamint az egyetemi tanárok, úgy az egyetemi ifjúság közönyös állapotban nem maradtak.« Szívvel-lélekkel a magyar nép szabadságharcának sikeréért dolgozott.

A szabadságharc leverése után ellene is vizsgálat indult. »Ránk neheztültek az idők« — írja naplójába a nemzeti szomorúság nehéz napjaiban. Végül is visszatérhetett katedrájára.

A dinamóelvet teljes világsan és pontosan 1856-ban fogalmazta meg Jedlik, tehát 10 évvel megelőzte a német Siemens, akinek általában az elvet és a dinamógépet is tulajdonítják. Siemens nem tudott és nem is tudhatott

elődjéről. Jedliknek ugyanis nem volt módjában nyilvánosságra hozni találmányát. Siemens ellenben azonnal megkezdte gyárában a dinamógépek előállítását. Siemens a kor egyik legfejlettebb technikájú országában élt és dolgozott; Jedlik pedig az elmaradt, gyarmati sorban tartott Magyarországon elszigetelve kísérletezett.

Ma már mindinkább kezdik megismerni szerte a világon Jedlik jelentőségét az elektrotechnika terén. Így éppen egy német tudós, H. Wagemann állapította meg: »Jedliket

illeti meg az a dicsőség, hogy az elektromágnes elsőnek használta fel állandó forgás létesítésére. Ezzel megteremtette az elektromotor első előfutárját.«

Jedlik a későbbi években is folytatta munkásságát. 1863-ban ismét egy olyan elvet hozott nyilvánosságra, amelyet azóta is alkalmaznak a fizikában. Ugyanis az atommag-átalakításhoz több millió voltos elektromos feszültségre van szükség. Ezt a feszültséget úgynevezett »lökésgenerátorokkal« állítják elő. A lökésgenerátorok működési elve ugyanaz, mint amilyen módon Jedlik már 1863-ban 90 centiméter hosszú — mintegy másfélmillió volt feszültségű — elektromos szikrákat gerjesztett. Találmányát később még továbbfejlesztette és megszerkesztette az óriási szikrák előállítására a leydeni palackoknak célszerű, egyszerű formáját.

Az 1873-i bécsi világkiállításon a pécsi Zsolnay-gyár meglepő porcelán mintadarabjai mellett Jedlik készüléke volt a másik kimagasló magyar »világ szenzáció«: bemutatták Jedlik csöves villansűrítőkből összeállított készülékét. A készülék mennydörgésszerű hangot hallatott és hatalmas szikrákat lövellt. Méltán csodálták meg neves külföldi fizikus-

pályatársai, közöttük Mach prágai professzor is.

Jedlik nem volt laboratóriumiába visszavonuló, a gyakorlati életet nem ismerő szobatudós. Még öregkorában is ernyedetlenül munkálkodott. Kora gondolkodóival együtt vallotta, hogy »az emberi jólétet az emberiségnek csak azon osztályai fejleszthetik magasabb és állandóbb fokra, amelyek minél számosabb természettudományi ismeretek célszerű és ügyes gyakorlati alkalmazásával foglalkoznak«. Még gyakorlati kalauzolás is adott, hogy miként állítsák a természet erőit az emberiség szolgálatába. Csatornázási tervekkel foglalkozott, mesterséges öntözéssel akarta termővé tenni a száraz, esőben szegény vidékeket.

Jedlik Ányos élete a népéhez hű tudós élete volt, akinek hazafiasága szüntelen munkálkodásban nyilvánult meg

A mai Magyarország tudósai megbecsülik Jedlik óriási jelentőségű munkásságát, találmányait. Életére vonatkozó dokumentumainak összegyűjtését már megkezdte a Műszaki Emlékeket Gyűjtő Csoport és arra törekszik, hogy a világ minden táján megismerjék Jedlik munkásságát.

Vajda Pál